

رقابت و نفوذ در محیط امنیتی ج.ا.ایران در لبنان

حسن جوادی نیاکانی^۱

علی احتشامی^۲

چکیده

بعد از وقوع انقلاب اسلامی و به دلیل پیوندهای مستحکم مذهبی میان ملت و شیعیان لبنان، روابط کشور وارد مرحله جدیدی شد و با ایجاد جنبش مقاومت حزب الله در سال ۱۹۸۲ با الگوگیری از انقلاب اسلامی ایران، این روابط گسترده تر گردید. از ابتدای انقلاب اسلامی ایران تاکنون این کشور به خاطر موقعیت ژئوپلیتیک، نزدیکی جغرافیایی به سرزمین های اشغالی، حضور در خط مقاومت با رژیم اشغالگر صهیونیستی وجود قرابت های فرهنگی به ویژه حضور شیعیان از جایگاه ویژه ای در محیط امنیتی ج.ا.ایران برخوردار می باشد، این محیط امنیتی از طرف دیگر بدلیل ماهیت ملوک الطوائفی (دروزیان، مارونی ها، شیعیان و سنی ها)، بازیگران منطقه ای و فرمانطقه ای نظیر عربستان، فرانسه و آمریکا نیز در راستای اهداف خود در این محیط امنیتی درصدد حفظ و توسعه نفوذ خود در این کشور می باشند. این تحقیق از نوع نظری است و برای تهیه آن از روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای و مصاحبه اقدام شده است، بنابراین با نگرش به نوع روش انتخاب شده، نیازی به تدوین فرضیه نبوده است. همچنین برای تحلیل داده ها به علت نداشتن جامعه آماری و نمونه، از روش تحلیل کیفی بهره گیری شده است. و در نتیجه این تحقیق مشخص گردید که با استفاده از شناخت شناسی محیطی گفتمان حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) و بهره گیری از قدرت نرم و شیوه های دیپلماسی عمومی ج.ا.ایران قادر خواهد بود، توان رقابت و نفوذ را در لبنان افزایش دهد و موقعیت خود را در این محیط تثبیت نماید.

واژگان کلیدی

نفوذ، محیط امنیتی، قدرت نرم، دیپلماسی عمومی، لبنان

۱. دانشجوی مقطع دکتری رشته مطالعات امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی، hasan.javadi1352@gmail.com

۲. دانشجوی مقطع دکتری رشته مطالعات امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی، 110ehteshami@gmail.com

۱. مقدمه

محیط امنیتی گستره‌ای است که در آن گفتمان‌های امنیتی شکل می‌گیرد و به‌عنوان پایهٔ تصمیم‌گیری، تعیین خط‌مشی، تدوین راهبرد امنیت ملی و درنهایت به‌عنوان منشاء و سرچشمه اقدامات در رفتارهای واحدهای سیاسی در یک چرخهٔ پیچیده، نقش ایفا می‌کنند. گفتمان‌های امنیتی در فرایند تکوینشان از داده‌های تأثیر می‌پذیرند که محیط داخلی و خارجی بر نظام تحمیل می‌کنند. در اهمیت محیط امنیتی برخی از امنیت پژوهان به این نکته تأکید دارند که امنیت ملی یک دولت متأثر از سه عامل عمده یعنی محیط امنیتی، ماهیت دولت (به معنای میزان حساسیت و آسیب‌پذیری آن در برابر تهدیدات داخلی و خارجی، آشکار و پنهان) و تهدیدات می‌باشد. بر این اساس، محیط امنیتی، یکی از اضلاع سه‌گانه شکل‌دهنده امنیت ملی واحدهای سیاسی است؛ به‌طوری‌که بدون شناخت کامل آن تعقیب و نیل به اهداف امکان‌پذیر نمی‌باشد (پورقلی، ۱۳۹۴: ۱۰۳). هدف از این تحقیق بررسی نحوه رقابت و نفوذ در محیط امنیتی ج.ا.ایران در لبنان موردنظر است. از ابتدای انقلاب اسلامی ایران تاکنون این کشور به خاطر موقعیت ژئوپلیتیک، نزدیکی جغرافیایی به سرزمین‌های اشغالی، حضور در خط مقاومت با رژیم اشغالگر صهیونیستی وجود قربات‌های فرهنگی به‌ویژه حضور شیعیان از جایگاه ویژه‌ای در محیط امنیتی ج.ا.ایران برخوردار می‌باشد. فرانسه یکی از بازیگران سنتی در عرصه سیاسی لبنان است و هنوز هم به لحاظ سنتی در نظام سیاسی و اجتماعی لبنان دارای نفوذ هستند و تلاش دارند در تحولات سیاسی این کشور نقش داشته باشند، نخبگان سیاسی و تکنوکرات‌های لبنانی نیز به فرانسه گرایش دارند و قانون اساسی لبنان را فرانسه تنظیم نموده است و بر اساس آن این کشور را جمهوری لبنان نامیده‌اند و بر اساس قانون اساسی این کشور مناصب اساسی در نظام حکومتی لبنان بر اساس ساختار مذهبی و طایفه‌ای در این کشور تسهیم می‌شود. آمریکایی‌ها نیز از دیگر بازیگران در صحنه محیط امنیتی لبنان است که این کشور در صدد تأمین منافع امنیت ملی خود با اجرای سیاست‌هایی به‌منظور کاهش نفوذ ج.ا.ایران و همچنین کاهش فشار در رژیم صهیونیستی دنبال می‌شود و نهایتاً عربستان نیز با حمایت‌های مالی خود و با پشتیبانی آمریکایی‌ها در حوزه‌های سیاسی و اجتماعی نفوذ خود را در لبنان افزایش دهد. (بیدقی قره بلاغ، ۱۳۹۳: ۶۳).

۲. بیان مسئله

امنیت ملی، نیاز اساسی و اصلی‌ترین وظیفه دولت در قلمرو حاکمیتی آن، مفهومی محیط‌مدار است که پیاده‌سازی و پایدار کردن آن مستلزم شناخت محیط است. شناخت محیط با همه پیچیدگی‌ها و تغییرات آن، همواره دغدغه مدیریت امنیت ملی در سطوح راهبردی بوده و بدون آن، منافع امنیت ملی در سطوح مختلف به اهداف خود نائل نخواهد شد. واحدهای سیاسی در تعقیب و نیل به آرمان‌ها، تعیین و تحصیل منافع امنیت ملی، تعقیب اهداف و اولویتهای خود، قدرت ملی را بسیج کرده و آسیب‌ها، چالش‌ها و تهدیدات در محیط هدف را مدیریت می‌کنند (کرمی، ۱۳۸۰: ۷۰-۶۷).

شناخت دوست و دشمن برای واحدهای سیاسی مسئله مهمی است. کشورها همواره با این سؤال مواجه بوده‌اند که باوجود ابهامات و پیچیدگی‌های زیاد در محیط امنیتی، چگونه می‌توان منافع امنیت ملی را در محیط‌های هدف، مورد شناسایی قرارداد؟ چگونه و بر اساس چه ملاک‌هایی می‌توان منافع امنیت ملی را تأمین کرد؟ منافع و اهداف امنیت ملی کشور در کدام محیط امنیتی قابل تحقق، قابل ارتقاء، قابل حفاظت و گسترش است؟ بر اساس کدام روش، می‌توان منافع امنیت ملی را در محیط تغییر داد؟ سؤالاتی از این دست ذهن مدیران، سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیرندگان و طراحان راهبرد امنیت ملی را بیش‌ازپیش به نقش کلیدی الگوی تعقیب منافع در محیط امنیتی هدف معطوف کرده است. در مجموع می‌توان گفت، راهبرد امنیت ملی هر کشوری با همه پیچیدگی‌ها، حساسیت‌ها و اهمیت حیاتی آن، بر بنیان و شالوده‌ای فراهم آمده از الگوی محیط‌شناسی امنیتی استوار می‌گردد (عصاریان نژاد، ۱۳۸۸). لذا یکی از محیط‌های مهم امنیتی ج.ا.ایران، لبنان است و با توجه به سرمایه‌گذاری مادی و معنوی انجام‌شده تاکنون لازم است به‌منظور حفاظت از توانمندی‌های آشکار و نیمه‌آشکار خود در این محیط امنیتی اقداماتی را در افزایش توان رقابت و نفوذ با بهره‌گیری از قدرت نرم ج.ا.ایران و بهره‌گیری از روش دیپلماسی عمومی در تمامی ابعاد آن (سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی) با حضور بازیگران متعدد آن با استفاده از جنبش‌های مردمی و مقاومت، نظیر حزب‌الله و باهدف صدور گفتمان انقلاب اسلامی که از تدابیر حضرت امام خمینی(ره) نیز می‌باشد در جهت نیل به سمت گسترش تمدن بزرگ اسلامی با

بهره‌گیری از اسلام ناب در دستور کار جدی و منظم ج.ا.ایران در محیط‌های امنیتی قرار گیرد. با توجه به رقابت شدید در این محیط امنیتی چنانچه نتوانیم با یک برنامه‌ریزی راهبردی، منسجم و بانظم نفوذ ج.ا.ایران را در این محیط تثبیت نماییم آن وقت است که گفتمان غربی غالب خواهد شد و نه تنها محیط لبنان را از دست خواهیم بلکه مانند یک بازی دومینو سایر محیط‌ها ما را در عراق، سوریه و... متزلزل خواهد نمود. نویسندگان در این مقاله در تلاش هستند تا با استفاده از قدرت نرم و بهره‌گیری از دیپلماسی عمومی در تمامی ابعاد آن بر اساس شناخت‌شناسی محیط در گفتمان امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» نسبت به تشریح و تحلیل در محیط لبنان بپردازند. پرسش اساسی در این تحقیق عبارت است از: قدرت نرم ج.ا.ایران جهت رقابت و نفوذ در محیط امنیتی لبنان چگونه است؟ و سؤالات فرعی آن:

۱. بازیگران محیط امنیتی ج.ا.ایران در لبنان چه کشورهایی هستند؟

۲. ساختار اجتماعی - سیاسی لبنان چگونه است؟

۳. روش‌های دیپلماسی عمومی ج.ا.ایران در محیط لبنان کدامند؟

۳. روش‌شناسی

این تحقیق از نوع نظری است و برای تهیه آن از روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از کتابخانه تخصصی، و مصاحبه اقدام شده است، بنابراین با نگرش به نوع روش انتخاب شده، نیازی به تدوین فرضیه نبوده است. همچنین برای تحلیل داده‌ها به علت نداشتن جامعه آماری و نمونه، از روش تحلیل کیفی بهره‌گیری شده است.

۴. مبانی مفهومی

منظور از مبانی مفهومی، تعریف و تحدید واژگان اصلی است که بنیاد نظری تحلیل بر آن استوار است.

محیط: محیط، مفهومی است مکان پایه، دارای ابعاد عینی و مجازی، تابع تفسیر و تحلیل پدیده‌های مبتنی بر سه عنصر انسان، نیاز و نهاد که در قالب یک گستره جغرافیائی چندبعدی قابل تعریف، تحدید و تفسیر است (عصاریان نژاد، ۱۳۸۵: ۱۲۵).

محیط امنیتی: رویکرد به فضا، جو یا مکانی جغرافیا پایه است که منافع حیاتی و یا

مهم کشور در آن قرار گرفته و به واسطه دسترسی به آن و بهره‌برداری از آن می‌بایستی مورد برنامه‌ریزی و توجه حفاظتی، سیاسی و دیگر امکان‌قدرت قرار گرفته به گونه‌ای که در پناه این کارکرد بتوان امنیت کشور را در یک بلندای زمانی و راهبردی تعیین کرد (عصاریان نژاد، ۱۳۹۵).

لبنان: لبنان با نام رسمی جمهوری لبنان به «الجمهورية اللبنانية» کشوری در غرب آسیاست. لبنان در شمال با سوریه و در جنوب با فلسطین مرز مشترک دارد. موقعیت جغرافیایی لبنان در نقطه طلاق مدیترانه و جهان عرب منجر به شکل‌گیری تاریخی غنی و تنوع دینی، نژادی و فرهنگی شده است. لبنان با مساحت ۱۰۴۵۲ کیلومتر مربع (تقریباً ۱۶۰ مرتبه کوچک‌تر از ایران) پس از بحرین، کوچک‌ترین کشور خاورمیانه است. لبنان به ۶ استان تقسیم می‌شود: بیروت، بقاع، شمال، جنوب، نبطیه و جبل لبنان. از مهم‌ترین شهرهای این کشور می‌توان بیروت، صدا، صور، بعلبک، طرابلس و نبطیه را نام برد (سایت سفارت ج.ا.ایران در بیروت).

۵. ادبیات نظری

یکی از اهداف بررسی مدل‌ها و رهیافت‌های تصمیم‌گیری در محیط امنیتی، شناسایی و مطالعه عواملی است که به عنوان سرچشمه و مبانی برواندادهای سیاست خارجی دولت محسوب شده و در شکل‌گیری و کارکرد محیط امنیتی نقش ایفا می‌کنند. (هالستی، ۱۳۸۸: ۵۴۷).

۵-۱. نظریه‌های مطرح در محیط‌شناسی امنیتی

محیط و امنیت ملی با یکدیگر پیوند دارند. مکاتب امنیتی دربردارندهٔ انگاره‌ها، مفروضات و یا نظریه‌هایی در مورد محیط امنیتی می‌باشند. اهمیت محیط امنیتی سبب گردیده، برخی نظریه‌ها و رویکردها نسبت به آن به صورت مستقل از مکاتب امنیتی مطرح شوند. درمجموع، شناخت محیط امنیتی مستلزم مطالعه و بررسی نظریه‌های مرتبط با محیط امنیتی است و بر این اساس برخی از نظریه‌ها را در زیر مرور می‌کنیم.

۵-۱-۱. نظریه سیستمی (نظامواره) محیط امنیتی^۱

نظریه سیستمی (نظامواره) در مطالعه محیط امنیتی برای نخستین بار توسط شیپینگ تانگ^۱ مطرح شد. وی محیط امنیتی را به عنوان یک سیستم در نظر گرفت که بر اساس آن، راه درک محیط امنیتی و تنظیم استراتژی، نه یک راهبرد قراردادی با شناسایی تهدیدها، بلکه یک «رهیافت سیستمی» است (شیپینگ تانگ، ۲۰۰۴: ۱). از نظر وی، محیط امنیتی مطلوب، محیطی است که احتمال وقوع جنگ و یا گسترش آن کم باشد و در صورت بروز جنگ، امکان پیروزی در آن بالا باشد (عصاریان نژاد و ترقی، ۱۳۸۷: ۱۱۴).

۵-۲. نگرش ارگانیک (اندامواره) به محیط امنیتی

نگرش ارگانیک به محیط در مقابل و نفی نگرش مکانیکی و ایستا پنداری محیط قرار دارد. گروهی از ژئوپلیتیسین ها مانند فردریک راتزل، برای محیط خصیصه پویایی، رشد یابندگی و نوعی حیاطمندی قائل می باشند. براین اساس، محیط امنیتی همانند موجودات زنده در بستر زمان دستخوش تغییرات شده و بعضاً این تغییر در جهت رشد و بالندگی می باشد. طبق این رویکرد، محیط امنیتی نه تنها ایستا نبوده، بلکه پیوسته در حال صورت است. این تغییرپذیری و رشد و بالندگی موجب ظهور ابعاد گوناگون در محیط امنیتی می شود. به عنوان مثال، تا قبل از پایان دوره جنگ سرد، برداشتهای عمده و طرز تلقی غالب از محیط در جنبه سخت افزاری و جنبه های عینی محیط امنیتی خلاصه و محدود می شد. مفاهیمی همچون امنیت و تهدید نیز به بعد نظامی منحصر می گردید. اما با ورود به دوره پساجنگ سرد و ظهور فناوری های نوین، موضوعاتی همچون جنگ نرم، قدرت نرم، تهدیدات نرم، امنیت نرم، جنگ سایبری و غیره وارد ادبیات و پژوهش های علوم امنیتی شد و به این ترتیب، فضای سایر به عنوان یکی از مؤلفه های مهم محیط امنیتی مورد توجه قرار گرفت. امروز اهمیت جنبه نرم محیط امنیتی و مسایل ناشی از آن تعیین کننده تر و کلیدی تر از جنبه سخت آن می باشد (پورقلی، ۱۳۹۴: ۱۰۶).

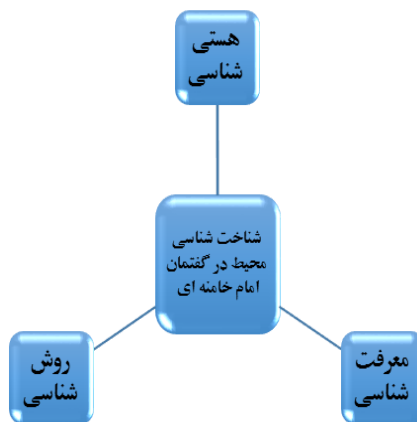
۵-۱-۳. شناخت محیط امنیتی در رهیافت واقع‌گرایان

واحدهای سیاسی، در چهارچوب نظام‌های بین‌المللی عمل می‌کنند. شرایط، مقتضیات و الزامات ناشی از نظام بین‌المللی در رفتار آن‌ها به‌عنوان متغیر مستقل دارای تأثیر است. بر این اساس، می‌توان نظام بین‌المللی را در تکوین محیط امنیتی مؤثر دانست. بنابراین، نظام بین‌المللی متغیر مستقل، رفتار واحدهای سیاسی متغیر واسطه و محیط امنیتی، متغیر وابسته خواهد بود. برون‌دادهای سیاست خارجی دولت‌ها در صحنه بین‌المللی به‌صورت رفتارهای دیپلماتیک، تبلیغات، همکاری و اتحاد، تقابل و کنش‌های خصمانه و غیره نمایان می‌شوند (هالستی، ۱۳۸۸: ۵۴۷).

۵-۱-۴. شناخت‌شناسی محیط در گفتمان امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی»

شناخت محیط امنیتی بدون شناخت اصول فرانظری حاکم بر آن کامل نمی‌شود. اصول فرانظری و یا مبانی اندیشه‌ای و تفسیری محیط‌شناسی امنیتی از سه مؤلفه اساسی تشکیل می‌شود که شامل مبانی هستی‌شناسی، مبانی معرفت‌شناسی و مبانی روش‌شناسی است.

مدل مفهومی شماره (۱) مبانی اندیشه‌ای شناخت‌شناسی محیط در گفتمان امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی»

این سه مؤلفه، شالوده و بنیان‌های فرانظر شناخت محیط امنیتی را تشکیل می‌دهند. هر یک از این مؤلفه‌ها در بیانات و مکتوبات رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت امام

خامنه‌ای «مدظله‌العالی» به لحاظ معنایی قابل استنباط و برداشت می‌باشند. در بخشی از گفتارهای امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» نسبت به لزوم شناخت اصول و مبانی تأکید شده است؛ بدین لحاظ، اصول و مبانی، به‌عنوان یکی از ابعاد محیط‌شناسی امنیتی دارای اهمیت است. حضرت آیت‌الله العظمی امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» در این مورد فرموده‌اند: «یکی از کارها، مشخص کردن اصول است. ما اصولی داریم که باید از این اصول تخطی نشود. یعنی به نام فکرپردازی و اندیشه‌پردازی، از اصول انحراف پیدا نشود. اصول، شاخص‌های راه صحیح و صراط مستقیم است. خطاست اگر اصول را به دیواره‌هایی تشبیه بکنیم که انسان از وسط این دیواره‌ها باید حرکت کند؛ نه، اصول شاخصند. یک راه مستقیمی وجود دارد، یک صراط مستقیمی هست که این، انسان را به هدف می‌رساند. این صراط مستقیم را باید شناخت، باید کشف کرد... این اصول انسان را هدایت می‌کند...» (بیانات در دیدار دانشجویان سراسر کشور، سال ۱۳۸۷).

الف) هستی‌شناسی: بخش مهمی از اصول فرانظری به مسایل هستی‌شناسانه باز می‌گردد. شناخت محیط امنیتی در جمهوری اسلامی ایران که در گفتارها و مکتوبات رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله العظمی امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» مطرح‌شده، ریشه در آموزه‌های دین اسلام (اسلام ناب) داشته و به اقتضای ویژگی جامعیت و متکامل بودن آن حاوی مباحث هستی‌شناسانه وسیعی است.

از دیدگاه، رهبر معظم انقلاب، هستی‌شناسی توحیدی، شاخص اصلی نظام جمهوری اسلامی است. ایشان جهان‌بینی اسلامی را اساس و پایه امنیت یک جامعه می‌داند. هستی‌شناسی الهی در نگاه انسان به محیط و نحوه دخل و تصرف در آن نقش کلیدی دارد. در اندیشه امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» اعتقاد به توحید در تمام ابعاد، سطوح و لایه‌های زندگی انسان تأثیر دارد. یکی از ابعاد تأثیر گذاری هستی‌شناسی توحیدی بر محیط امنیتی، فراهم آوردن محیطی امن برای همهٔ آحاد بشر و ایجاد انسجام در بین انسانها و برقراری مودت بین آنهاست. هستی‌شناسی توحیدی در سطوح مختلف امنیتی اعم از فردی، اجتماعی، ملی، بین‌المللی و جهانی تأثیر انسجام بخشی دارد (پورقلی، ۱۳۹۴: ۱۱۵).

ب) مبانی معرفت‌شناسی: طبق فرمایشات امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» وحی، عقل،

تجربه از منابع مهم معرفت بوده که از طریق انبیاء الهی برای هدایت بشر در اختیار او قرار داده شده است. در مورد امکان کسب شناخت، رهبر معظم انقلاب با توجه به مبانی هستی‌شناسی توحیدی، به مسایل معرفتی مشخصی اشاره دارند. این مسایل در حوزه شناخت محیط امنیتی مؤثرند. از نظر ایشان، شناخت و معرفت نه تنها امر ممکن بلکه از مقولات لازم برای تداوم حیات با عزت است.

آیت الله العظمی امام خامنه‌ای «مدظله‌العالی» در این مورد فرموده‌اند: «امروز نوبت ما است، امروز نوبت اسلام است. وَ تِلْكَ الْآيَاتُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ؛ (آل عمران، ۱۴۰) امروز نوبت مسلمین است که با همت خود، تمدن نوین اسلامی را شالوده‌ریزی کنند. همچنان که اروپایی‌ها آن‌روز از دانش مسلمین استفاده کردند، از تجربه‌ی مسلمین استفاده کردند، از فلسفه‌ی مسلمین استفاده کردند، ما [هم] امروز از دانش جهان استفاده می‌کنیم، از ابزارهای موجود جهانی استفاده می‌کنیم برای برپا کردن تمدن اسلامی، منتها با روح اسلامی و با روح معنویت. این وظیفه‌ی امروز ما است» (بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی ۸/۱۰/۹۴).

ج) روش‌شناسی: در مبحث روش‌شناسی، دستکم دو موضوع محوری و اساسی مرتبط با محیط امنیتی قابل طرح می‌باشند. مسئله نخست «اصول روش‌شناسی» و مسئله دوم «انسان‌شناسی» و رویکرد نسبت به سرشت و ماهیت انسان است. روش‌شناسی از منظر صاحب‌نظران، به روش‌های فهم و درک پدیده‌ها توجه و تمرکز دارد. همچنین در حوزه روش‌شناسی، مسایل مهمی مانند روش‌های انضمامی کردن مقولات انتزاعی برای شناخت و فهم درست بُعد معنایی (ساختار فضا) محیط مطرح می‌باشد. علاوه بر آن، موضوع روش‌شناسی، شیوه‌های تعقیب اهداف و تحقق بخشیدن آن‌ها را در برمی‌گیرد (پورقلی، ۱۳۹۴: ۱۱۹).

۶. ساختار اجتماعی لبنان

برای شناخت محیط امنیتی ج.ا.ایران در لبنان نیاز است تا شناخت نسبت به ساختار اجتماعی این محیط داشته باشیم تا بر اساس آن راهبردها و برنامه‌های خود را جهت جذب حداکثری و دفع حداقلی تنظیم نماییم.

با نگاهی به تاریخ لبنان مشخص می‌شود که گروه‌های دینی تشکیل دهنده ملت

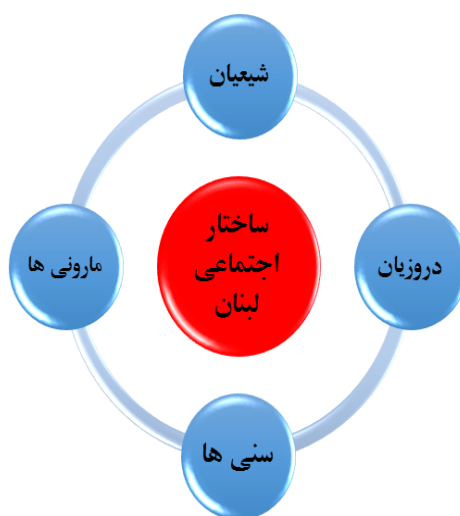

لبنان از آغاز قرن هفدهم میلادی بوده‌اند، طبیعت جغرافیایی و موقعیت راهبردی لبنان از عوامل مهم افزایش مذاهب دینی در این کشور بوده است. گروه‌های دینی از زمان حضور خود در لبنان به تشکیل جوامعی گرایش داشتند که قدرت مادی و معنوی داشته باشند، از این رو در مناطقی معین متمرکز شده‌اند. شیوه حیات هر یک از گروه‌های دینی، انزوای آن‌ها، هراس از دیگران و آمادگی دائم آن‌ها برای دفع از موجودیت و اعتقادات خود، تأثیری عظیم در شکل‌گیری ساختار داخلی و سازمان این گروه‌ها و تقویت انسجام و هماهنگی آنان و متعاقباً در حمایت از موجودیت و تعمیق تدریجی ریشه‌های آنان در لبنان داشت (اصغری، ۱۳۸۸: ۱۸). ساخت اجتماعی لبنان، با لحاظ تغییرات ناشی از به صحنه در آمدن نیروهای اسلامی و به وجود آمدن جاذبه‌های جدید فراتر از جاذبه‌های سنتی گذشته است. این کشور هنوز جنبه‌های جامعه فرقه‌ای، طایفه‌ای و فئودالی سنتی در هم شکسته خود را حفظ کرده است (بیدقی قره بلاغ، ۱۳۹۳: ۹۹).

به‌طور کلی ساختار اجتماعی لبنان شامل چهار قسمت اساسی بر اساس مدل مفهومی زیر می‌باشد:

مدل مفهومی شماره ۲) ساختار اجتماعی لبنان

الف) دروزیان: دین دروزی یا دروزیه از ادیان کمتر شناخته شده است. دروزیه انشعابی از مذهب اسماعیلی است که در قرن پنجم ایجاد شده است. دروزیه از جمله مسلک های باطنی و درون گرای منسوب به اسلام است. اساس این آیین را ترکیبی از تعلیمات و باورهای تشیع، زرتشت و مسیحیت به همراه اعتقادات و اساطیر رنگ و بو گرفته از فرهنگ بومی و اقلیمی منطقه که طی قرون اضافاتی بر آن شده است، تشکیل می دهد. در لبنان دروزی ها به دو دسته تقسیم می شوند: یکی، طرفدار حزب ناسیونالیست ترقی خواه به رهبری ولید جنبلاط و دیگری، طرفدار خانواده ارسلان. هر دو دسته از گذشته ها برای کسب قدرت، با یکدیگر اختلاف نظر داشته و رقابت می کرده اند. به هر حال در دهه های اخیر مشهورترین حزب دروزی خانواده جنبلاط است و مقر آن ها در المختاره در قلب ارتفاعات شوف قرار دارد (معینی آرانی، ۱۳۷۲: ۴۰).

ب) مارونی ها: مارونی ها که بزرگ ترین طایفه بین مسیحیان لبنان هستند، نام خود را از راهبی مرتاض به نام مارمارون زاهد که در قرن پنجم میلادی در شرق انطاکیه زندگی می کرد، گرفته اند. اینان با استناد به دکتترین مونوتئیسم^۱ از کلیسای رم منشعب شدند و تحت نظارت پاتریک انطاکیه و همه مناطق شرق قرار گرفتند. مارونی ها در قرن هفتم میلادی مهاجرت از سوریه به منطقه جبل لبنان را آغاز کردند و در قسمت شمالی جبل لبنان در روستاها ساکن شدند و کلیساهای خود را به شک دژهایی در برابر جهان خارج بنا کردند. مارونی ها طی قرون گذشته به علت فعالیت های اقتصادی و اجتماعی رشد کرده و منطقه مارونی ها به سمت جنوب گسترش پیدا کرده است. هرچند لبنان مهد دکتترین و نظریات مارونی نبود، ولی این محل که درواقع آزمایشگاه خوبی برای جامعه مارونی بود، اکنون به مرکز مارونی های جهان تبدیل شده است (بیدقی قره بلاغ، ۱۳۹۳: ۱۰۴).

ج) شیعه: جبل عامل منطقه ای کوهستانی در جنوب لبنان است که شهرهای نبطیه، مرجعیون، بنت جبیل و روستاهای حومه را شامل می شود. علمای شیعه جبل عامل مدعی اند که جامعه شیعه لبنان از تمام جوامع دیگر جز حجاز کهن تر است. آنان تأسیس جامعه شیعه جبل عامل را به ابوذر، از اصحاب پیامبر اکرم که از نخستین حامیان دعوی امامت و جانشینی امام علی (ع) بعد از پیامبر بوده است، نسبت می دهند.

۱. یکی از صورهای باور دینی است که باور به تنها یک خدای موثر در جهان دارد (Monotheism).

آنچه مسلم است در قرن سوم هجری (نهم میلادی) در عراق، ایران، شام، شمال آفریقا و مصر جریانی از تشیع بروز کرد. در این دوران دول توانمند شیعه مذهب آل بویه در ایران و عراق، فاطمی‌ها در مصر و شمال آفریقا و همدانی‌ها در موصل و حلب حکومت می‌کردند (چمران، ۱۳۷۶: ۸۳). در اواخر دهه ۱۹۶۰ امام موسی صدر، یکی از رهبران مذهبی که از ایران به لبنان مهاجرت کرده بود، خواستار اصلاحات اجتماعی شد. وی با درایت و زیرکی، بعضی فئودال‌های بقاع را علیه رقبای جنوبی با خود همراه کرد و شبکه نیرومندی از حمایت دهقانان را در جنوب با عنوان «حرکه المحرومین» فراهم آورد. در آگوست ۱۹۷۸ درست در شرایطی که امام موسی صدر می‌رفت شیعه را به جایگاه حقیقی واقعی‌اش در صحنه لبنان برساند، با توطئه عوامل مشکوکی، طی سفر به لیبی ناپدید شد. ولی حرکتی که وی آغاز کرد توسط سایر شیعیان مبارز ادامه یافت و بعدها جامعه شیعه را دچار تحول کرد (چمران، ۱۳۷۶: ۱۸۵). رشد آگاهی در جامعه شیعیان لبنان که جرقه آن را امام موسی صدر زد، ناپدید شدن ایشان، تهاجم نظامی اسرائیل به لبنان در سال‌های ۱۹۷۸ و ۱۹۸۲ و مبارزه قهرمانانه شیعیان لبنان در برابر آن‌ها و بالاخره پیروزی انقلاب اسلامی ایران به جامعه شیعه اعتماد به نفس و قوت قلب بخشید. اکنون شیعیان لبنان که به رغم اکثریت بودن، هنوز به حقوق قانونی واقعی خویش دست نیافته‌اند، با پیش گرفتن سیاست‌هایی حکیمانه و مدبرانه ج.ا.ایران در محیط امنیتی این کشور، نقش معنی‌داری در صحنه سیاسی لبنان ایفا می‌کنند. برای نمونه حزب الله لبنان به عنوان یک گروه متنفذ و فعال در صحنه لبنان، که حزبی شیعی است حضور قوی و موثر در صحنه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و امنیتی لبنان دارد.

د) سنی‌ها: پیش از آمدن ارمنش‌های فرانسه و انگلیس در جهان جهانی اول به ساحل مدیترانه، بیروت، طرابلس و سایر شهرهای ساحلی سنی نشین بخشی از امپراتوری عثمانی بودند و توسط ترک‌ها سنی اداره می‌شدند. پس از جنگ جهانی اول به صورت اقلیتی فرقه‌ای در واحد لبنان بزرگ تحت حمایت فرانسه درآمدند. به علت خوی و غریزه سازشکارانه تجار بزرگ، اکثر رهبران طایفه سنی خود را با وضع جدید تطبیق دادند و حتی از آن بهره جستند. در دهه ۱۹۵۰ جوامع سنی در شهرهای لبنان تحت تأثیر ناصریسم قرار گرفتند و به مدت دو دهه کامل ناصریست‌ها و سایر گروه‌های ملی‌گرای عربی به رقیبی برای رهبران

سنتی تبدیل شدند. تا سال ۱۹۷۵ رهبران سنتی سنی کنترل اوضاع را در دست داشتند، ولی شروع جنگ‌های داخلی برای رهبران جوان‌تر سنی فراهم آورد که وارد صحنه سیاسی لبنان شوند. رهبران مذهبی سنی به اندازه هم‌تایان شیعی خود نقش فعالی سیاسی ندارند، ولی از جایگاه مهم برخوردارند (بیدقی قره بلاغ، ۱۳۹۳: ۱۰۹).

۷. ساختار سیاسی

حکومت در لبنان، جمهوری (از نوع دموکراتیک پارلمانی) است و اصل تفکیک قوا در قانون اساسی این کشور مورد تاکید است. تنوع مذاهب و طوائف در لبنان، در طول تاریخ مسبب بروز جنگ‌ها و درگیری‌های متعددی بوده که جنگ‌های داخلی ۱۹۷۵ تا ۱۹۹۰ مهم‌ترین و طولانی‌ترین جنگ داخلی در این کشور محسوب می‌گردد. این تعدد طائفی و ناآرامی‌های ناشی از آن باعث شد تا نظام سیاسی منحصر بفردی در این کشور در قالب دموکراسی توافقی شکل بگیرد.

پس از حدود ۱۵ سال جنگ‌های داخلی در لبنان، گروه‌های سیاسی لبنان به دعوت عربستان سعودی در طائف گرد هم آمدند و در ۳۰ سپتامبر ۱۹۸۹ توافقنامه طائف را امضاء کردند. بر اساس این توافقنامه، نظام سیاسی جدیدی شکل گرفت و سعی شد برای همه طوائف لبنانی جایگاهی در بدنه سیاسی کشور در نظر گرفته شود. قوای سه‌گانه در کشور بین سه طائفه اصلی (مسیحی مارونی - سنی - شیعه) تقسیم شد که طی آن منصب ریاست جمهوری از آن مارونی‌ها، نخست‌وزیری از آن اهل سنت و ریاست مجلس نیز از آن شیعیان گردید. با توجه به اینکه مسیحیان ارتدکس از حیث عددی در درون طائفه مسیحی لبنان دومین طائفه محسوب می‌شوند، لذا معاون نخست‌وزیر و معاون رئیس مجلس از این طائفه برگزیده می‌شود.

این تقسیم‌بندی یا به عبارتی بهتر سهمیه‌بندی طائفه‌ای، در پارلمان لبنان به شکل جزئی تری مدنظر قرار گرفته است و سهم دیگر طوائف لبنان به خصوص اقلیت‌ها نیز در پارلمان ملحوظ شده است. پارلمان لبنان ۱۲۸ عضو دارد که بر اساس سیستم «منافسه» یا تقسیم به دو، بطور مساوی میان مسیحیان و مسلمانان تقسیم گردیده است. این تقسیم‌بندی نسبی، در درون هر یک از دو طائفه مسیحی و مسلمان نیز اجرا گردیده و برای همه ۱۸ طائفه لبنانی سهمیه به نسبت جمعیت آن طائفه در نظر گرفته

شده است. طبق قانون اساسی، نمایندگان با رأی مستقیم مردم برای یک دوره ۴ ساله برگزیده می‌شوند.

رئیس‌جمهور که رئیس کشور محسوب می‌شود با دو سوم آراء برای یک دوره ۶ ساله از سوی نمایندگان مجلس انتخاب می‌گردد. رئیس‌جمهور پس از مشورت با نمایندگان مجلس و بر اساس معرفی اکثریت نصف بعلاوه یک نمایندگان مجلس، نخست وزیر را معرفی و مکلف به تشکیل کابینه می‌نماید.

در سال ۲۰۰۸ و در چارچوب توافق دوحه، معارضه یا اقلیت سیاسی وقت توانست ۱۱ کرسی از ۳۰ وزارتخانه را به‌عنوان «یک سوم ضامن» در دولت بدست آورد که با این تعداد می‌توانست هر زمان که بخواهد دولت را ساقط نماید. این حق به‌طور عملی در سال ۲۰۱۰ مورد بهره‌برداری قرار گرفت و موجب سقوط کابینه سعد حریری شد (سایت سفارت ج.ا.ایران در بیروت)

۸. احزاب

احزاب سیاسی لبنان عمدتاً بر اساس گرایش طایفه‌ای تقسیم‌بندی می‌شوند. در صحنه سیاسی این کشور، دو حزب برجسته شیعه حضور دارند که عبارتند از حزب‌الله لبنان (به رهبری سیدحسن نصراله) و جنبش أمل (به رهبری نبیه بری). مهم‌ترین احزاب و گروه‌های سیاسی اهل سنت عبارتند از جریان المستقبل (سعد حریری)، جماعت اسلامی لبنان (ابراهیم مصری)، حزب اتحاد (عبدالرحیم مراد)، جنبش توحید اسلامی (بلال شعبان)، جمعیت خیریه اسلامی (حسام قراقیره)، جمعیت مقاصد خیریه (تمام سلام)، جنبش امت (شیخ عبدالناصر جبری) و غیره. از فعال‌ترین احزاب و گروه‌های مسیحی نیز می‌توان جریان آزاد ملی (میشل عون)، حزب کتائب (امین جمیل)، قوات لبنان (سمیر جعجع) و جریان المرده (سلیمان فرنجیه) را نام برد. در صحنه دروزی چهار گروه شاخص سیاسی شامل جریان سوسیالیست ترقی خواه لبنان (ولید جنبلاط)، حزب دموکراتیک لبنان (طلال ارسلان)، حزب توحید عربی (وئام وهاب) و حزب عربی لبنانی (فیصل داود) ایفای نقش می‌نمایند. احزاب و گروه‌های سیاسی دیگری نیز با گرایش‌های غیرطایفه‌ای همچون حزب سوری قومی اجتماعی (اسعد حردان)، سازمان مردمی ناصری (اسامه سعد)، جنبش مردمی (نجاح واکیم)، حزب بعث (فایز شکر)، کنگره

مردمی لبنان (کمال شاتیلا) و غیره فعال می‌باشند. پس از واقعه ترور رفیق حریری در سال ۲۰۰۵، طرفداران مقاومت تحت عنوان ائتلاف ۸ مارس و مخالفین آن‌ها به نام ائتلاف ۱۴ مارس معروف شدند که البته ترکیب این هم‌پیمانی‌ها طی سال‌های گذشته تغییراتی داشته است (سایت سفارت ج.ا.ایران در بیروت).

۹. نقش حزب‌الله در محیط امنیتی ج.ا.ایران در لبنان

با بررسی تاریخچه شیعیان لبنان و نقش غیرقابل انکار امام موسی صدر در رشد و آگاهی جامعه شیعیان و تبدیل شیعیان به مردمی که خود اساطیرشان را شکل دادند و به آن اتکا می‌کردند. آگاهی شیعیان از زندگی مرفه و به سبک غربی سنی‌ها و مسیحیان خود موجب احساس محرومیت نسبی در میان شیعیان شد. پایین بودن سطح عمومی مشارکت شیعیان لبنان در آموزش و امکانات اقتصادی موجب تشدید سرخوردگی روز افزون شیعیان و گرایش رادیکالی در آنان شد (تهامی، ۱۳۸۴: ۸۵). حزب‌الله در سال ۱۹۸۲ در واکنشی مستقیم به اشغال اسرائیل شکل گرفت. مخالفان جنبش امل، برخی پیروان حزب الدعوه که در نجف فقه خوانده و متأثر از سید محمد باقر صدر بودند و به صورت کلی پیروان امام خمینی (ره) که نامشان «اللجان» بود نخستین اعضای حزب‌الله بودند. در مدتی نسبتاً کوتاه توان سازمان‌دهی و نظامی آنان آشکار شد و به دشمن شماره یک اسرائیل و آمریکا در منطقه تبدیل شدند. حزب‌الله به علت تأثیرپذیری از شخصیت و اندیشه امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی از سایر جنبش‌ها متمایز می‌شود. منشأ حرکت حزب‌الله مفاهیمی مانند ولایت، جهاد، تکلیف، شهادت و... بود که در دل شیعیان لبنانی و جویای هویت گمشده برای نسل‌ها بازتابی گسترده داشت (علیق، ۱۳۸۱: ۱۴۲).

جمهوری اسلامی ایران از ابتدای تشکیل حزب‌الله در سال ۱۹۸۲، مهم‌ترین حامی این جنبش از لحاظ نظامی محسوب می‌شود. آموزش‌های مداوم نظامی کادر حزب‌الله و نیز موضع مخالف ایران در برابر مخالفان حزب‌الله و حامیان خلع سلاح این جنبش و مهمتر از آن، تبادل اطلاعاتی از جمله مهمترین تأثیرگذاری قدرت هوشمند سخت ایران در قبال حزب‌الله لبنان است (دهقانی، ۱۳۸۶: ۵۳). حزب‌الله از زمان شکل‌گیری، یعنی چند سال پس از انقلاب ۱۹۷۹ ایران، قوی‌ترین متحد غیردولتی ایران بوده است. اساساً،

نقش حزب الله در نمایش قدرت ایران به اهداف مبارزه با رژیم صهیونیستی و حفاظت از لبنان گره خورده است. امروز حزب الله در کنار مشاوران و مربیان نیروی قدس و یگان های نظامی سوری، عامل کلیدی مبارزه در خطوط مقدم سوریه و علیه اسرائیل است (خبرگزاری فارس، ۱۳۹۰/۰۱/۱۴). حزب الله پس از این که در سال ۲۰۰۰ اشغالگران اسرائیلی را از جنوب لبنان بیرون راند، بیش از پیش نگاه ها را در عرصه جهانی به خود معطوف ساخت. حزب الله به این دلیل در کانون توجهات قرار گرفت که در کشوری که در آن صدها گروه مشغول فعالیت هستند به تنهایی توانست، رژیم صهیونیستی را که از حمایت های پیدا و پنهان نظام سلطه به ویژه ایالات متحده برخوردار بوده و هست، زمینگیر و به عقب نشینی وادار کند (رهجو، ۱۳۹۰: ۲). حزب الله لبنان، مولود انقلاب اسلامی ایران است. حزب الله در بیانیه ای با عنوان «ما که هستیم و هویت ما چیست؟» که به مناسبت تأسیس این حزب منتشر کرد عنوان داشت: ما فرزندان حزب الله هستیم که خداوند طلعه آن را در ایران به پیروزی رساند تا دوباره هسته اولیه دولت اسلامی را در جهان بر پا کند... ما در لبنان یک حزب تشکیلاتی بسته با چهارچوب سیاسی محدود نیستیم، بلکه امتی هستیم که از طریق کمر بند اعتقادی و سیاسی نیرومندی به نام اسلام به مسلمانان سراسر جهان وابسته ایم. تأثیر بی نظیر حزب الله در محیط لبنان را به رغم کارشکنی های متعدد گروه های غربگرای این کشور انجام می شود، که می توان نشانه ای از قدرت نرم ج.ا.ایران در محیط لبنان دانست (تاجیک، دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۲: ۳۴). ج.ا.ایران در محیط امنیتی خود در لبنان با استفاده از هر دو بعد سخت و نرم در لبنان با بهره گیری از گفتمان حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و استفاده از دیپلماسی عمومی در مؤلفه فرهنگی بر گرفته از انقلاب اسلامی نظیر در شاخص هایی آن نظیر؛ شهادت، ایثار، مقاومت، نفی سلطه پذیری و سلطه گری، اسلام و تشیع توانسته نفوذ خود را در لبنان حفظ نموده و اکنون لازم است با توجه به محبوبیت حزب الله در محیط لبنان بین مردم و نخبگان سیاسی و اجتماعی و اقتصادی، با استفاده از قدرت نرم و بهره گیری از شیوه های دیپلماسی عمومی و رویکرد بسط محور تثبیت خود را در این محیط امنیتی مسجل نماییم و نفوذ حزب الله را در بدنه اجرایی کشور لبنان را دنبال و عملیاتی نماییم

۱۰. بازیگران محیط امنیتی لبنان

بر اساس مصاحبه انجام شده با مسئولین میز لبنان در وزارت امور خارجه بازیگران در لبنان به دو دسته بازیگران سطح اول و دوم قابل تقسیم بندی است

بازیگران سطح اول

بازیگران در این سطح شامل ج.ا.ایران، آمریکا، فرانسه و عربستان می باشد. بر اساس ساختار اجتماعی و سیاسی لبنان این کشور بشدت ساختار طایفه ای دارد و بر این اساس ساختار قدرت از بالاترین تا پایین تر سطح آن تقسیم بندی شده است و بر این اساس نیز هر یک از جریان ها طائفه ای تحت نفوذ یک قدرت خارجی است به عنوان نمونه مارونی ها و تمامی مسیحیان زیر مجموعه آن تحت نفوذ فرانسه و آمریکا می باشند و هر یک اهداف خود را دنبال می کنند، مارونی ها سابقه تاریخی رابطه با فرانسه دارند به نحوی که فرانسه را «مادر مهربان» می نامند. بسیاری از افراد مارونی علاقه و ارتباط فراوانی با فرانسه دارند به نحوی که دارای دو ملیت لبنانی و فرانسوی هستند. آمریکاییها در محیط امنیتی لبنان به دنبال ایجاد حاشیه امن برای اسرائیل و همچنین کاهش نفوذ ایران از طریق همراهی سایر بازیگران با خود می باشد. عربستان نیز با استفاده اقلیت سنی ها در محیط امنیتی به دنبال ایفا نقش موثری در صحنه لبنان با همراهی آمریکاییها می باشد تا با فشار به حزب الله به گونه ای ج.ا.ایران را تحت فشار قرارداداده و بازی را به نفع سنی ها بکشاند، ج.ا.ایران نیز همان طور که بیان شد به دنبال اقدامات موثر امام موسی صدر و شهید چمران در حوزه شیعیان تقریباً این طایفه را که از حمایت یک قدرت خارجی رنج می برد با حمایت های ج.ا.ایران توانسته به موقعیتی برتر در حوزه اجتماعی و سیاسی لبنان برساند و این نشان دهنده قدرت نفوذ ج.ا.ایران در لبنان است البته ج.ا. ایران ارتباطات موثری با سایر طوایف سنی و مسیحی نیز دارد به عنوان نمونه چهره ای مثل ولید جنبلاط که در نقد ایران نطق های آتشین سر می داد چگونه از جبهه ۱۴ مارس خارج شد و به جمع متحدان لبنانی ایران پیوست این در اثر استفاده از قدرت نرم ج.ا.ایران در حوزه دیپلماسی عمومی حاصل شد.

بازیگران سطح دوم در لبنان

این بازیگران شامل کشورهای نظیر قطر، ترکیه، آلمان، روسیه و مصر را می‌توان نام برد که هر یک در درجه‌ای پایین‌تر در حال بازی در محیط امنیتی لبنان به دنبال نفوذ باهدف کسب منافع امنیت ملی خود می‌باشند. قطر در سال ۲۰۰۹ در انتخاب رییس جمهوری این کشور نقش موثری را انجام داد به گونه‌ای با طراحی یک نشست و دعوت از همه احزاب لبنان در قطر این گره لبنان را باز کرد و در تعیین میشل سلیمان به عنوان رییس جمهور این کشور نقش موثری را بر عهده داشت و همچنین بعد از پیروزی جنگ ۳۳ روزه حزب الله، قطری‌ها در بحث بازسازی لبنان به ویژه در جنوب لبنان منطقه بنت جبیر وارد شده و شروع به ساخت مساجد و بیمارستان و... حتی در مناطق شیعه نشین نمودند. مصری‌ها نیز در بحث‌های مذهبی و الازهر در این محیط تأثیر گذارند به عنوان نمونه در انتخاب مفتی جدیدی لبنان که دو سال پیش انجام شد این مصر بود که این مسئله را بر طرف نمود ولی البته بدلیل مسایل داخلی نقش این کشور کمی کم رنگ شده است و روسیه در این سطح بدلیل نفوذش در سوریه و جنگ حزب الله در صحنه سوریه با هماهنگی ج.ا.ایران و همچنین حضور مسیحیان ارتدوکس در حال بازی در این صحنه است. آلمانی‌ها نیز در حوزه پاسداران حفظ صلح و میانجی گری بین حزب الله و اسرائیل‌ها در سال‌های ۲۰۰۴ و ۲۰۰۷ مشغول اقداماتی در این صحنه می‌باشد.

۱۱. قدرت نرم و دیپلماسی عمومی ج.ا.ایران در محیط لبنان

اندیشه انقلاب اسلامی به عنوان نمونه‌ای تازه از نظام حکومتی در چشم‌انداز جهانی، که از سرچشمه زلال اسلام ناب نشأت گرفته بود، توانست در زمانی کوتاه مرزهای جغرافیایی را در نوردد و پیام اصلی خود را، که مبارزه با ظلم و ستم و برپایی حکومتی عادلانه بود به دورترین نقاط جهان برساند. از دیگر سو، انقلاب اسلامی با شکستن انحصارگرایی در عرصه روابط بین‌الملل و بر هم زدن معادلات جهانی و منطقه‌ای توانست اعتماد به نفس را در مسلمانان تقویت کند و با شالوده‌ریزی نظم بین‌الملل فارغ از سلطه قدرتهای استکباری بر اساس سیاست «نه شرقی، نه غربی» بارقه امید را در دل میلیون‌ها مسلمان و مستضعف جهان بیدار نگه دارد. استفاده از قدرت نرم به منظور نشان دادن مشروعیت سیاست‌های انقلاب اسلامی را می‌توان چهره‌ای جدید از قدرت

قلمداد کرد که در برگیرنده‌ای مؤلفه‌های فرهنگی، ایدئولوژیک، سیاسی و فکری بوده است. ارزش‌های نظیر مردم‌سالاری دینی و کمک‌های بشردوستانه به نهضت‌های رهایی بخش و ارتقای توانمندیهای علمی و فرهنگی کشور را می‌توان در زمره اهتمام به قدرت نرم بر شمرده. قدرت نرم از آنجاکه به صورت آرام و تدریجی حرکت می‌کند از اثرگذاری بیشتر و مداومتری برخوردار است (دهشیری، ۱۳۸۷: ۶۵).

واژه قدرت نرم به صورت دانشگاهی ابتداء در سال ۱۹۹۱ توسط جوزف نای در مجله فارن افرز مطرح گردید. نای قدرت را دارای دو لایه سخت و نرم می‌داند. وی قدرت نرم را چهره دوم قدرت می‌نامد. وی قدرت نرم را عبارت است از توانایی کسب آنچه می‌خواهید از طریق جذب کردن نه از طریق اجبار و یا پاداش می‌باشد. جنس قدرت نرم از نوع اقناع و در قدرت سخت از مقوله وادار و اجبار کردن می‌باشد (Nye, 2004: 15). جوزف نای قدرت نرم را واداشتن دیگران به آنچه که شما می‌خواهید می‌داند، بدون آنکه با تهدید و تطمیع آن‌ها را مجبور کنید بلکه آن‌ها را همدل و هم نظر خود خواهید ساخت. به عقیده نای در جهان سیاست اگر «بتوانیم کاری کنم که تو همان چیزی را بخواهی که من می‌خواهم لازم نیست برای رسیدن به هدفم از تهدید یا تطمیع استفاده کنم» (Nye, 2006: 25). قدرت نرم و دیپلماسی عمومی با یکدیگر ارتباط تنگاتنگی دارند. اقدام از طریق دیپلماسی عمومی باید در قالب یک راهبرد مشخص و به صورت شبکه‌ای در تمامی ابعاد و به صورت هم عرض وارد صحنه شود تا هر بُعد، بُعد دیگر را تقویت نماید تا باعث هم افزایی و انسجام در سیاست گذاری‌های ما در محیط امنیتی هدف شد. ابعاد دیپلماسی عمومی ج.ا.ایران در محیط امنیتی لبنان را به صورت کلی در چهار بعد که عبارتند از فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و نظامی قابل تقسیم‌بندی است و می‌توان با استفاده ابزار و روش‌های اجرایی در ابعاد مختلف آن توان نفوذ را در محیط امنیتی لبنان حفظ و تثبیت نمود.

جدول ابعاد دیپلماسی عمومی، ابزار و روش‌های اجرایی و منابع قدرت نرم ج.ا.ایران در محیط امنیتی لبنان

ابعاد دیپلماسی عمومی	ابزار و روش‌ها اجرایی	منابع قدرت نرم
(۱) فرهنگی - اجتماعی	- تأثیرگذاری بر رسانه‌ها و مطبوعات - مبادلات فرهنگی در حوزه‌های مختلف سینما، شعر، موسیقی، تئاتر - ترویج زبان و ادبیات - اعطای بورس‌های تحصیلی و فرصت‌های مطالعاتی - برگزاری مسابقات ورزشی - ایجاد انجمن‌های دوستی فی مابین دو کشور - برگزاری نمایشگاه‌های فرهنگی - تأسیس مراکز علمی و دانشگاهی - گسترش همکاری‌های حوزه‌های علمیه	
(۲) سیاسی	- برگزاری نشست‌ها دوجانبه در موضوعات همکاری دوجانبه. - تسهیل در اعطای روادید به اتباع لبنانی. - گسترش مناسبات با تمامی نحله‌های فکری در لبنان.	(۱) اسلام و تشیع (۲) رهبری (۳) مردم‌سالاری دینی (۴) فرهنگ و تمدن (۵) ظلم‌ستیزی و دفاع از مظلومین
(۳) اقتصادی	- توسعه تبادلات تجاری و بانکداری. - اعطای کمک‌های اقتصادی. - برگزاری نمایشگاه‌های صنایع غذایی، صنعتی، ساختمان‌سازی، لوازم خانگی، پوشاک و... - سرمایه‌گذاری در طرح‌های زیر بنایی نظیر برق.	
(۴) امنیتی	- برگزاری مانورهای مشترک نظامی. - برگزاری نشست‌های تخصصی در حوزه‌های موردعلاقه نظامی و امنیتی. - حمایت‌های نظامی و امنیتی. - ارائه آموزش‌های موردنیاز در حوزه‌های نظامی - امنیتی - برگزاری نمایشگاه‌های مشترک در قالب دفاع مقدس و مقاومت	

۱۲. تحلیل و جمع‌بندی

دِرک سَندس^۱ در تحلیلی در خصوص قدرت نرم ایران در منطقه خاورمیانه این گونه اشاره می‌دارد: «در زمانی که ایالات متحده در خاورمیانه به‌عنوان یک متجاوز نظامی تلقی می‌شود و با عدم محبوبیت در دنیا روبرو است، ایران از این وضعیت بهره‌برداری می‌کند تا چهره خود را در صحنه‌های منطقه‌ای افزایش دهد و ارتباطات نزدیکتری را با همسایگانش ایجاد می‌کند. از طرفی ایران نه تنها به‌وسیله سرمایه‌گذاری بر گروه‌های مذهبی ریشه دار و اقتصادی بلکه با کمک کردن میلیون‌ها دلار برای بازسازی لبنان، افغانستان و عراق چهره خود را مثبت نگه داشته است (Derek sands, 2007). همچنین ندیم شهادی از کارشناسان بخش خاورمیانه در موسسه چتم‌هاوس معتقد است در حالی که آمریکا در منطقه سرگرم بازی پوکر است، ایران مشغول بازی شطرنج است و ایران در مقایسه با آمریکا، در تصاحب قلب‌ها و اذهان موفق‌تر عمل کرده است (یوسفی، ۱۳۹۱: ۲۱۰). در لبنان، حزب‌الله، مولود انقلاب اسلامی ایران است. حزب‌الله در بیانیه‌ای با عنوان «ما که هستیم و هویت ما چیست؟» که به مناسبت تأسیس این حزب منتشر کرد عنوان داشت: ما فرزندان حزب‌الله هستیم که خداوند طلیعه آن را در ایران به پیروزی رساند تا دوباره هسته اولیه دولت اسلامی را در جهان بر پا کند... ما در لبنان یک حزب تشکیلاتی بسته با چهارچوب سیاسی محدود نیستیم، بلکه امتی هستیم که از طریق کمربند اعتقادی و سیاسی نیرومندی به نام اسلام به مسلمانان سراسر جهان وابسته ایم. تأثیر بی نظیر حزب‌الله در محیط لبنان را که به رغم کارشکنی‌های متعدد گروه‌های غرب‌گرای در این کشور انجام می‌شود، می‌توان نشانه‌ای از قدرت نرم ج.ا.ایران در محیط لبنان دانست (تاجیک، دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۲: ۳۴). با توجه به مطالبی که در خصوص ساختار اجتماعی و سیاسی لبنان آورده شد، محیط لبنان بشدت ملوک‌الطوایفی است و دارای نحله‌های مختلف است و هر یک از این نحله‌های فکری از حمایت یک کشور خارجی برخوردار است که این امر باعث شده در طی سالیان متمادی این کشور صحنه جنگ و درگیری قرار گیرد، در لبنان با توجه به رقابت بازیگران مختلف جهت نفوذ، ج.ا.ایران باید با یک دیپلماسی عمومی دقیق و همه‌جانبه

برپایه جهان‌بینی توحیدی و انسان تکلیف محور، در این محیط نقش‌آفرینی خود را افزایش دهد تا جذابیت گفتمان اسلامی خود را در جامعه لبنان طایفه‌ای حفظ و تثبیت نماید، بر اساس مصاحبه انجام‌شده با مسئولین بخش لبنان وزارت امور خارجه و همچنین بررسی اخبار مربوط به لبنان، در شرایط حاضر نفوذ ج.ا.ایران پس از پیروزی در جنگ ۳۳ روزه حزب‌الله با اسرائیل نسبت به سایر بازیگران افزایش یافته است و این امر باعث نگرانی سایر بازیگران شده است به گونه‌ای که در تلاش هستند با استفاده از روش‌های نرم و سخت، جامعه و طوایف لبنان را تحت فشار قرار دهند تا نفوذ ایران را کاهش دهند ولی حقیقت میدانی این است چیزی که باعث پیروزی حزب‌الله شد قدرت ایمان و مقاومت بوده است که در آن‌ها پرورش یافت و در صحنه عمل مورد ارزیابی قرار گرفت و نشان داد در صورت ادامه این مسیر پیروزی‌های بیشتر برای امت اسلامی فراهم خواهد شد و این بدست نیامده است مگر بر اثر اندیشه‌های ناب اسلامی، نظریه‌های حضرت امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری که با گفتمان شناخت‌شناسی محیط امنیتی ایشان در میدان این گفتمان یکبار دیگر جواب داد و نشان داد که نیاز جامعه امروز مسلمانان اختلاف افکنی و تشکیک در مسایل یکدیگر نیست بلکه وصل شدن به ریسمان الهی و اسلام ناب است که رمز کمال جویی و سعادت بشر است، که قادر است در صورت کندن شدن از مادی‌نگری به مقام تقرب و نورانیت نائل شود و این مقامی است که بزرگترین دشمنان تاب تحمل ایستادگی در برابر حق را نخواهند داشت. این کلام حضرت امام علی(ع) در نامه ۴۷ نهج‌البلاغه که می‌فرمایند «اوصیکم بتقوی الله و نظم امرکم»؛ شمارا به تقوای الهی و نظم در کارهایتان توصیه می‌کنم، باید نصب العین اعمال اجرایی و رفتاری ما قرار گیرد. البته لازم است نسبت به آسیب‌هایی که معمولاً کشورها بدان دچار می‌شوند مراقب باشیم که می‌توان به آسیب‌های معرفتی (ضعف در شناخت‌شناسی و منطق و استدلال حضور در محیط)، آسیب ساختاری (ضعف و پشتیبانی و ایجاد نهادهای قوی و منسجم در محیط هدف) و آسیب کارکردی (ناتوانی در تعقیب منافع و عمق بخشی و نفوذ در محیط هدف) را اشاره کرد. ج.ا.ایران در محیط امنیتی خود در لبنان با استفاده از هر دو بعد سخت و نرم با بهره‌گیری از گفتمان حضرت امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری و استفاده از دیپلماسی عمومی در ابعاد

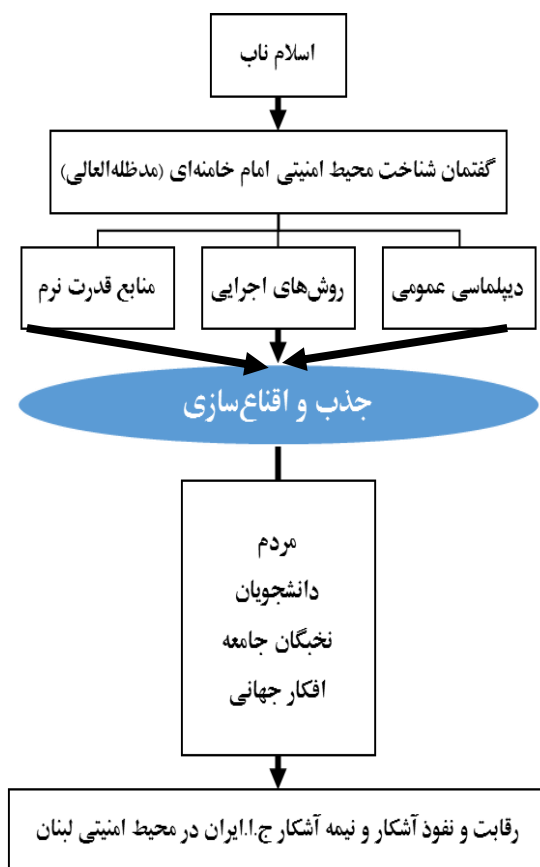

مختلف آن بر گرفته از قدرت نرم انقلاب اسلامی نظیر؛ شهادت، ایثار، مقاومت، نفی سلطه‌پذیری و سلطه‌گری، اسلام و تشیع توانسته نفوذ خود را در لبنان حفظ نموده و اکنون لازم است با توجه به محبوبیت حزب‌الله در محیط این کشور بین مردم و نخبگان سیاسی و اجتماعی و اقتصادی، با استفاده از قدرت نرم و بهره‌گیری از شیوه‌های دیپلماسی عمومی و رویکرد بسط محور تثبیت خود را در این محیط امنیتی مسجل نماییم و نفوذ حزب‌الله را در بدنه اجرایی کشور لبنان دنبال و عملیاتی نماییم. ما می‌خواهیم در محیط امنیتی مان در لبنان چکار کنیم. حزب‌الله را از کارکرد بُعد نظامی محض به حوزه‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی وارد کنیم (ماندگاری در محیط، پایداری در محیط امنیتی، نهادینه سازی حضور در محیط امنیتی). یعنی کاری کنیم که حزب‌الله نه در لبنان، بلکه در منطقه، یک انبساط اجتماعی داشته باشد. این یعنی یک عقلانیت آینده نگر در محیط امنیتی است. یعنی ما برای باز شدن، توسعه و ماندگاری در محیط امنیتی چکار باید کنیم؟ این نوع طراحی و تدبیر یعنی عقلانیت آینده نگر، ما باید در لبنان از حوزه امنیتی و نظامی صرف کنده شده وارد حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی شویم. ما باید به جهت نفوذ در محیط‌های امنیتی و غیر امنیتی خود در حوزه‌های آشکار و نیمه پنهان در ابعاد فرهنگی که نقطه اتکال ما بر اساس شریعت اسلام است نسبت به پرورش و جذب افراد، گروه‌های مختلف مردم، نخبگان و اندیشمندان اقدام لازم را معمول داریم تا در حوزه عمل شاهد تکثیر و ایجاد یک حرکت جهانی اسلام برای تشکیل تمدن اسلامی شویم و نکته اساسی در گفتمان ج.ا.ایران این است که چنانچه رهروان این مکتب و گفتمان نسبت به اطاعت از فرمان خدا و امام و رهبر دینی خود شک نمایند و گرفتار متاع دنیا و اشرافی‌گری شوند آن وقت است که حوادثی نظیر جنگ احد، مشروطه، حماس اتفاق خواهد افتاد، و دشمن به دنبال ایجاد شکاف و نفوذ به همین معناست و خیلی باید از این دستاوردهای حاصله از این نگاه که باعث پیروزی انقلاب اسلامی، پیروزی در جنگ تحمیلی، پیروزی حزب‌الله در مقابل اسرائیل و خنثی نمودن صدها توطئه و فتنه شد حفاظت نماییم و این حاصل نخواهد شد مگر با استفاده دقیق و صحیح از قدرت الهی و اطاعت از دستورات رهبر شکوهمند انقلاب اسلامی که همان ولی فقیه زمان است تا بر اساس تکلیف محوری این

نظام اسلامی را تحویل صاحب اصلی آن یعنی حضرت قائم آل محمد(ص) نماییم.

مدل مفهومی شماره ۳- چگونگی رقابت و نفوذ در محیط امنیتی ج.ا.ایران در لبنان

منابع و مآخذ

- قرآن کریم
- نهج البلاغه، ترجمه علی دشتی.
- مجموعه بیانات و دیدارهای مقام معظم رهبری www.Khamenei.ir.
- اصغری، جواد، ۱۳۸۸، تاریخ احزاب شیعی در لبنان: از قرن ششم تا پایان سال ۱۹۸۲، تهران موسسه اندیشه سازان نور.
- بیدقی قره بلاغ، آریتا، ۱۳۹۳. رهبری انقلابی سید حسن نصرالله، تهران: موسسه اندیشه سازان نور.
- پور قلی، محسن، ۱۳۹۴، الگوی محیط‌شناسی امنیتی جمهوری اسلامی ایران، رساله دکتری، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- تاجیک، محمدرضا و دهقانی فیروزآبادی، فصلنامه راهبردش ۲۷، بهار.
- تانگ، شپینگ، ۱۳۸۴، نظریه نظامواره محیط امنیتی، ترجمه بهناز اسدی کیا، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال سوم، شماره نهم.
- چمران، مصطفی، ۱۳۷۶، لبنان، تهران: نشر بنیاد شهید چمران.
- دهشیری، محمدرضا، ۱۳۸۷، جایگاه قدرت نرم در انقلاب اسلامی ایران. فصلنامه حضور شماره ۵۷.
- رهجو، علی، جغرافیای قدرت نرم ایران، سایت مشرق نیوز، کد مطلب ۷۱۶۲۱.
- علیق، محمد حسن، ۱۳۸۱، بررسی قدرت اجتماعی فرق عمده مذهبی لبنان و مقایسه این قدرت با قدرت سیاسی آن‌ها، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- عساریان نژاد، حسین، ۱۳۸۵، محیط امنیتی، دانشکده امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی.
- عساریان نژاد، حسین، تقریرات درس روش‌شناسی محیط امنیتی، دوره هشتم، گرایش تهدیدات امنیت ملی، دانشکده امنیت ملی سال ۱۳۸۸، مقطع دکتری.
- عساریان نژاد، حسین، تقریرات درس روش‌شناسی محیط امنیتی، دوره پانزدهم، گرایش مطالعات امنیت ملی، دانشکده امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی سال ۱۳۹۵، مقطع دکتری.
- عساریان نژاد، حسین و ترقی، علیرضا، ۱۳۸۷، بعدشناسی محیط امنیتی، ماهنامه نگرش راهبردی، سال نهم، شماره ۹۱.
- غریب امل، سعید، ۱۳۸۴، دین و سیاست حزب‌الله، ترجمه غلامرضا تهمی، موسسه اندیشه سازان نور.
- کرمی، جهانگیر، ۱۳۸۰، تأثیر محیط امنیتی منطقه‌ای بر سیاست‌های دفاعی دولت‌ها، مجله سیاست دفاعی، شماره ۳۴.
- معینی آرانی، مصطفی، ۱۳۷۲، ساختار اجتماعی لبنان و آثار آن، تهران: نشر وزارت امور خارجه.
- هالستی، کی، جی، ۱۳۸۸، مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل، ترجمه بهرام مستقیمی و مسعود طارم سری، چاپ ششم، تهران، انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- سایت سفارت ج.ا.ایران در بیروت beirut.mfa.ir

- مصاحبه با آقای مهدی شوشتری رییس اداره بولتن سیاسی وزارت امور خارجه در مورخ ۲۴ شهریور ۱۳۹۵.

- Sands. Derek, 2007: Iran's soft power pays off-UPI.com

-Nye, joseph, 2004 "Soft power: The Means to Success in Word Politics" Public Affairs.

- Nye, joseph, 2006 "Transformation is Hard" Time Magazine.

